

HANDELINGEN

TIJDSCHRIFT VOOR PRAKTISCHE THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAP

Mij niet meer gezien

Kerkverlating in perspectief

EDITIEREDACTEUR: HANS SCHAEFFER

INHOUD

ONDERZOEK

- 3 Inleiding: Kerkverlating in perspectief
HANS SCHAEFFER
- 7 'Mij niet meer gezien'
Cijfermatige kenmerken van groei en krimp
MERIJN WIJMA-VAN DER VEEN
- 17 'Mij niet meer gezien'
Stem geven aan kerkverlaters en kerkblijvers
HAYO WIJMA

PERSPECTIEVEN

- 25 Jonge mensen die gaan, én zij die blijven
RONELLE SONNENBERG
- 35 Thuis zijn in de kerk
BRAM DE MUYNCK
- 47 Kerkelijke betrokkenheid in baptisten- en evangelische gemeenten
MARIJN VLASBLOM

UITDAGINGEN

- 55 Kerkverlating in missiologisch perspectief
STEFAN PAAS
- 65 Lessen trekken uit pionierservaringen
ANNEMIEK DE JONGE
- 75 Slotbeschouwing:
Wat moeten we doen?
Kerkverlating in hoopvol perspectief
HANS SCHAEFFER

EN VERDER: Aan de lezer | 1
In beeld | 44
Tips bij het thema | 5, 15, 53, 73
Interview hoogleraar | 84
Actueel | 88

Omslag voor: *Interieur Andreaskerk, Westeremden*

JAARGANG 47 • 2020 | 3 • WWW.HANDELINGEN.COM

Handelingen levert een waardevolle bijdrage aan het professionele handelen van pastores, geestelijk verzorgers en andere betrokken academici, die de reflectie op de religieuze en levensbeschouwelijke aspecten van hun eigen beroepspraktijk willen verdiepen. *Handelingen* wil enthousiaste professionals een inhoudelijke oriëntatie bieden voor hun omgang met kerkliden, cliënten of personeel op terreinen van geloof, spiritualiteit, zingeving, levensoriëntatie en gemeenschapsvorming.

Redactie

dr. Jorge Castillo Guerra, prof.dr. Monique van Dijk-Groeneboer, drs. Harry Harmsen (webredacteur), drs. Theo van Leeuwen, Tom Lormans MA, dr. Eric Luijten, dr. Erica Meijers, drs. René Rosmolen (beeldredacteur), dr. Hans Schaeffer, prof.dr. Hans Schilderman (hoofdredacteur), dr. Ciska Stark, dr. Theo van der Zee

Redactiesecretariaat

Francisca Folkertsma-Huizer MA
Dick Ketstraat 79
6717 NZ Ede T 0318 701054
redactiesecretariaat@handelingen.com

Eindredactie

Marieke van der Giessen-van Velzen | Redactie.AMG (Zoetermeer)

Vormgeving

Frank de Wit (Zwolle)

Foto's

Foto's omslag en binnenwerk: René Rosmolen

Uitgave, administratie en

advertentie-exploitatie
KokBoekencentrum
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
T 088 700 2780 (9.00-12.00 uur)
E handelingen@kokboekencentrum.nl

Abonnementen

Handelingen verschijnt viermaal per jaar. De jaargang loopt parallel met het kalenderjaar. De prijs van een jaarabonnement bij automatische incasso (voor een factuur betaalt u € 1,- toeslag) bedraagt in Nederland € 51,95; studentenabonnement € 27,50 (na inzending fotokopie collegekaart; abonnement buitenland € 68,65. Los nummer € 16,00 (excl. € 1,50 porto), te bestellen via www.handelingen.com. Een proefabonnement voor 2 nummers kost € 19,50. Een abonnement kan elk gewenst moment ingaan. Na het eerste jaar wordt het abonnement automatisch omgezet in een abonnement voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van drie maanden.

CBB

Dit tijdschrift wordt voor visueel gehandicapten uitgegeven op Daisy-cd-rom en/of in braille, grootletter of via de Elektronische Postbus. Informatie en opgave: Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden Postbus 131, 3850 AC Ermelo T 0341 56 54 77 E klantenservice@cbb.nl

ISSN 0165-5411

© 2020 Uitgeverij KokBoekencentrum, Utrecht, Onderdeel VBK|Media

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij KokBoekencentrum vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit tijdschrift is daarom gebruikgemaakt van papier waar- van het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

De gaatjes en de scheurtjes

De vijver in onze tuin is lek. Eigenlijk hebben we er drie, die met twee kleine stroompjes met elkaar verbonden zijn. 's Avonds loopt het water er van boven naar beneden doorheen, maar ondertussen lopen de vijvertjes leeg. Nadere inspectie bracht niets aan het licht. Twee jaar geleden hebben we de vijvers leeggehaald en van nieuw folie voorzien. Een heel werk, dat me een vakantieweek kostte. Echter, het resultaat bleek nihil. Het water drupt nog steeds langs vouwtjes, plakranden en gaatjes weg.

De kerken zijn ook lek. Ongemerkt sijpelt het ledenaantal evenals het kerkbezoek weg, zonder dat je daarvoor evidente oorzaken kunt aanwijzen. Nederland is een levensbeschouwelijk pluraal land. We hebben godsdienstoorlogen over het religieuze gelijk gevoerd en nog steeds loopt er een *Bible Belt* door het land waarin sommige kerken het eigenlijk best goed doen. Maar het orthodoxe verschil wordt niet meer bevochten. Enerzijds zijn algemene christelijke uitgangspunten ongemerkt ingesloten geraakt in onze cultuur. Anderzijds ebt het maatschappelijke vertrouwen in kerken weg, zij het ook met uitzonderingen wanneer de onderlinge band borg staat voor cohesie zoals in migrantenkerken. Zo staan kerken voor de vraag: aanpassen aan de cultuur of je er profilerend tegen afzetten? Interne eenheid vasthouden of kiezen voor schismatieke onderscheiding?

Dat zijn belangrijke vragen die een achtergrond vormen voor deze editie van *Handelingen* waarover Hans Schaeffer de redactie voerde. Dit themanummer handelt over kerkverlating in protestantse kerken. Katholieken – die voor ‘kerk’ doorgaans geen meervoudsaanduiding gebruiken – zijn een geval apart, en kerkverlating verdient bij hen eigenlijk een aparte analyse. Dat doet niets af aan de vraag die ik zowel bij onze kerken heb als bij het leeglopen van onze vijvertjes. Waar zitten de gaatjes en de scheurtjes? Valt er wat te plakken en kunnen we dat eigenlijk zelf wel? En vooral, hoe houden we onze tuin mooi? Dat is immers waar we het voor doen.

Hans (prof.dr. J.B.A.M.) Schilderman is hoofdredacteur van *Handelingen* en hoogleraar Religie en Zorg aan de Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen.
E h.schilderman@ftr.ru.nl

